

Niekoľko poznámok k rozhodovaniu o neplatenej práci a zamestnaní na Slovensku *Some Notes about the Decision Making on Unpaid Work and Employment in Slovak Republic*

Ján Kollár, Marián Kika

Abstract: Decision-making is part of household life. The article deals with decisions about unpaid and paid work in the conditions of Slovak households. We have combined unpaid work activities into three separate areas that have common features. The results that we present in the paper showed that there are differences in the decision-making of unpaid work as well as in comparison with paid work. The results of the survey showed that Slovak households attach more weight to decision-making when it comes to decisions that are more financially, time and information-intensive. When processing the results of the primary survey, we used data from more than 700 employees, who were part of more than 500 households.

Key words: *Unpaid work. Employment. Decision making. Household.*

JEL Classification: D10.

Úvod

Zámer podrobnejšie si všimnúť vybrané prvky spôsobu života slovenských domácností urýchlili aktuálne udalosti v našej spoločnosti, ktoré upozornili, že členovia domácností, či už dospelí a ekonomicky aktívni i neaktívni, ale aj mladšia generácia v pred/školských zariadeniach sú uvádzaní do nových situácií. Tie majú zdravotnú, tiež ekonomickú, sociálnu a psychologickú dimenziu a zásadným spôsobom ovplyvňujú nielen ich spôsob života, ale aj spôsob života celej domácnosti. Zamerať pozornosť na domácnosti považujeme za aktuálne aj preto, lebo vyrovnávanie sa jednotlivých členov domácnosti s takýmito situáciami sa v konečnom dôsledku a v koncentrovanej forme komunikuje a prejavuje práve v domácnosti. Domácnosti majú špecifické postavenie, ktoré pre svojich členov znamená veľmi dôležité fyzické, sociálne, ekonomické, kultúrne i emocionálne zázemie. Domácnosti sú prostredím, z ktorého jej členovia vychádzajú do širšieho spoločenského prostredia a do ktorého sa spravidla aj denne vracajú a ktoré predstavuje významnú platformu saturácie ich mnohých potrieb.

Zjednodušený, ale pre zámer tohto príspevku postačujúci pohľad na domácnosti naznačuje, že aktivity, ktoré domácnosti vykonávajú možno rozdeliť na tri hlavné skupiny.

Prvú skupinu predstavujú aktivity súvisiace s platenou prácou (máme na mysli aktivity súvisiace s plateným zamestnaním, resp. s aktivitami, za ktoré dostávajú členovia domácnosti finančnú odmenu). Druhú skupinu aktivít možno označiť ako neplatenú prácu. Máme ňou na mysli všetky činnosti, ktoré zabezpečujú chod domácnosti a za ktoré členovia, ktorí ju vykonávajú nedostávajú žiadnu finančnú odmenu. Treťou a špecifickou skupinou aktivít domácnosti sú aktivity súvisiace s voľným časom. Ak sa dôsledne domyslí vplyv udalostí, ktoré obklopujú domácnosti, môžeme povedať, že tieto udalosti sa intenzívne dotýkajú a ovplyvňujú všetky tri skupiny ich aktivít. Pre domácnosti je to zásadná výzva správne, múdro a pohotovo reagovať, priebežne nachádzať a uplatňovať optimálny spôsob svojho fungovania. To sa nezaobíde bez úprav či dokonca zásadných zmien systému organizovania a riadenia domácnosti. Organizácia a riadenie domácnosti je problematika v našich podmienkach relatívne málo preskúmaná, čo sa nedá povedať o zahraničí, kde sa týmto otázkam venuje pozornosť už dlhší čas, a kde sa úvahy a poznatky prezentujú v ucelenej a prepracovanej forme v koncepcii označovanej ako home management (Varghese, Ogale, Srinivasan, 2005; Dagoon a kol., 2001). Táto koncepcia sa stala pre nás inšpiratívnym teoretickým i metodologickým východiskom so zámerom podrobnejšie si všimnúť vybrané otázky rozhodovania slovenských domácností. Aj keď je hlavným cieľom príspevku prezentovať vybrané prvotné výsledky výskumu v oblasti rozhodovania Slovenských domácností, našou snahou je tiež poukázať na koncept home-managementu, ktorý sa stáva aj v tejto súvislosti mimoriadne aktuálny.

1. Východiská rozhodovania v teoretickej perspektíve

Teoretické východiská rozhodovania ponúka mnoho vedných disciplín. K rozhodovaniu pristupujú rôznym spôsobom, ale viaceré prvky majú spoločné. Je to preto, že podstatu rozhodovania zachovávajú, ale obohacujú ju o rôzne špecifiká, ktoré je vhodné si všimnúť.

Najprepracovanejší teoretický prístup k rozhodovaniu ponúka teória manažmentu, ktorá ho vymedzuje a charakterizuje pomocou popisu fáz rozhodovacieho procesu. V centre nášho záujmu je domácnosť, a to je prostredie značne špecifické. Očakávať, že aktivity, ktoré domácnosti resp. jej členovia vykonávajú pri rozhodovaní bude mať charakter striktného a pravidelne sa opakujúceho postupu je málo pravdepodobné, rovnako ako aj činnosti, ktoré predchádzajú definitívnemu rozhodnutiu.

Z teoretického hľadiska sa fenomén rozhodovania ako aj ďalšie súčasti života domácnosti snaží podrobnejšie a komplexnejšie objasniť koncepcia home managementu. Mohanti (2016) ju charakterizuje ako plánovanie, kontrolu a využívanie zdrojov domácnosti pre dosiahnutie jej cieľov. Podľa Varghese, Ogale, Srinivasan (2005) má každá domácnosť ciele, ktoré sú pri porovnávaní domácností veľmi podobné, ale existujú aj odlišnosti, čo je celkom prirodzené.

Relatívne ucelený a podnetný prístup k rozhodovaniu ponúka marketingový pohľad cez spotrebiteľské správanie sa domácnosti. V komparatívnej analýze sa mu venoval napr. Hudec (2018). Dospel k zaujímavým výsledkom, ktoré majú v prostredí krajín V4 aj makroekonomické dôsledky.

Aj súčasnosť potvrdzuje, že jedným z nevyhnutných zdrojov domácností sú peňažné zdroje, ktoré členovia domácnosti získavajú v zamestnaní vo forme mzdy. Sú len ťažko

nahraditeľné a pritom dôležité, lebo vytvárajú základný predpoklad pre saturovanie širokého spektra potrieb členov domácnosti. Uvedomujeme si, že nie všetky domácnosti získavajú zdroje len vďaka zamestnaniu a mzde a nie sú len spotrebiteľskými jednotkami, i keď bez nich je nielen fungovanie domácností, ale aj ďalších subjektov spoločnosti nepredstaviteľný, až nemožný. Z tohto hľadiska rozhodovanie o zamestnaní členov domácnosti v akejkoľvek jeho podobe umožňuje lepšie spoznať a pochopiť vnútorný mechanizmus odohrávajúci sa v domácnostiach pri rozhodovaní a pred samotným nástupom do zamestnania. Času venovanému zamestnaniu sa nevyhne veľká väčšina jednotlivcov v produktívnej fáze života. Jeho výkonu počas tohto obdobia venuje jednotlivec značnú časť dňa a tým aj života, pričom v čase trávenom platenou prácou a ďalšími aktivitami, ktoré s ňou súvisia (napr. dochádzanie do a zo zamestnania) sa nemôže naplno venovať iným aktivitám, ktoré by preferoval. Aj keď sa svet práce rýchlo mení domnievame sa, že človek ako pracovná sila bude v mnohých zamestnaniach/profesiách nenahraditeľný a voľba a rozhodovanie o zamestnaní je tak trvalo aktuálna.

Rozhodovanie o zamestnaní patrí v živote jednotlivca (a tým aj domácnosti) medzi jedno z najdôležitejších práve preto, že má presah z prítomnosti do budúcnosti. Zahŕňa nielen výber povolania, či ďalšieho vzdelávania, ale aj rozhodovanie o zotrvaní či zmene zamestnania.

Keď sú jednotlivci pred takýmito rozhodnutiami, je prirodzené, že mnohí z nich majú ťažkosti, ktoré im bránia dosiahnuť optimálny stav (Hirschi, 2018). Rozhodovanie o zamestnaní ovplyvňuje veľa vzájomne prepojených faktorov, ktoré vplyvajú na kariérnu spokojnosť jednotlivca, jeho životnú úroveň a v neposlednom rade aj na blahobyt (Gati, Gadassi, Shemesh, 2006; Creed, Prideaux, Patton, 2005; Sabates, Gutman, Schoon, 2017).

Podľa Savickasa (2012) jednotlivci musia uplatňovať kariérnu adaptabilitu, aby boli schopní prispôbiť sa zmenám v prostredí. Pomáhať jednotlivcom lepšie sa rozhodnúť a znížiť mieru negatívnych sprievodných situácií a dôsledkov znamená aj lepšie porozumieť zložitému procesu rozhodovania sa o zamestnaní (Gati, Levin, 2015; Gati, Tal, 2008; Krieschok, 1998). Rozhodovanie sa o zamestnaní je proces, ktorý nastáva v rôznych fázach života jednotlivca, vždy však, keď zvažuje niekoľko alternatív a na základe intuície alebo systematického porovnávaní (Kulcsár, Dobrea, Gati, 2020) vyberá jednu z nich. Vykonávanie zamestnania si vyžaduje venovať časť dňa t.j. určitý čas plateným pracovným aktivitám. Toto ponúkané množstvo práce je v konečnom dôsledku ovplyvnené mzdou a súborom osobných charakteristík jednotlivca, pričom mzda je jedinou charakteristikou, ktorá ovplyvňuje počet odpracovaných hodín v priebehu dňa. (Martinez-Granado, 2003).

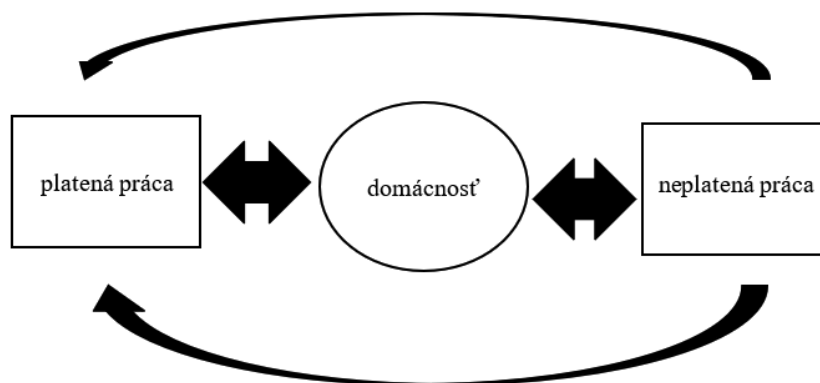
Ako sme už vyššie zmienili, svet práce je dynamický a v súčasnosti aj na Slovensku je štandardné, že participácia žien na trhu práce sa v porovnaní s minulosťou značne zvýšila. To veľmi úzko súvisí najmä so zabezpečením chodu domácnosti, starostlivosťou o deti a to najmä vtedy, keď obaja partneri pracujú. Preto sa pochopenie vnútorných procesov rozhodovania sa v domácnostiach o platenej práci (ako aj o kariére) stáva jedným z kľúčových momentov lepšieho pochopenia správania sa jednotlivcov na trhu práce. Ten môžeme považovať za vyústenie preferencií ako domácností tak aj podnikov. Zladovanie rodinného a pracovného života je aktuálne úsilie nielen v rámci domácností, ale aj v rámci moderného riadenia ľudských zdrojov. Ani v súčasnosti nie je vždy jednoduché dosahovať súlad, a táto otázka je aktuálnou témou rezonujúcou aj v oblasti home managementu.

Problematiku neplatenj (domáce práce) v našich podmienkach podrobnejšie rozpracovávajú v rôznych súvislostiach napr. Kaščáková, Martinkovičová (2016), Považanová, Vallušová, Kaščáková (2013). Neplatená práca je v mnohých prípadoch zdrojom rodových rozdielov, ktoré môžu obmedzovať schopnosť žien vykonávať platenú prácu (Carmichael a kol., 2008), Drinkwater (2015). Podľa zistení, zamestnané ženy vykonávajú väčšinu domácich prác. Mnoho žien sa i naďalej venuje opatrovateľským činnostiam a starostlivosti o deti, dospelých, často aj o príbuzných (Atkinson, Hall, 2009). Rozhodovanie o neplatenj práci, v porovnaní s rozhodovaním sa o platenej práci/zamestnaním, má viaceré špecifiká, ktoré sú dané jeho charakterom ako i prostredím, v ktorom prebieha. Podstatný rozdiel medzi platenou a neplatenou prácou spočíva v tom, že za výkon neplatenj práce nezískava jednotlivec alebo domácnosť žiadnu finančnú odmenu, ale jej výkon je nenahraditeľný vo vzťahu k zabezpečeniu existencie a kompletného chodu domácnosti. Rozhodovanie o neplatenj práci v domácnosti môže mať rôzny priebeh a to najmä preto, že nie všetky činnosti neplatenj práce sa vykonávajú denne a pravidelne. Typy týchto rozhodnutí môžu mať rôzny charakter. Najjednoduchšie sú programové (nie vždy vedomé) rozhodnutia, ktoré nekladú veľké nároky na rozhodovací proces a jednotlivci tieto rozhodnutia robí pravidelne a má s nimi množstvo osobno-subjektívnych skúseností. Rozhodnutia, ktoré si vyžadujú väčšie nároky na čas, peniaze ako aj subjekt rozhodovania sú rozhodnutia neprogramové. S týmto typom rozhodovania nemajú jednotlivci veľa skúseností, pretože sa v domácnosti nevykonávajú tak často (Varghese, Ogale, Srinivasan, 2005). Rozhodovanie o neplatenj práci je teoreticky porovnateľné s rozhodovaním o platenej práci, pretože rozhodovanie v oboch prípadoch pravdepodobne má/môže mať viacero fáz, a to od rozpoznania problému až po prijatie rozhodnutia (Davis, Rigaux, 1974).

Zjednodušený pohľad na vzájomné väzby medzi prácou v zamestnaní, neplatenou prácou a domácnosťou prezentujeme v schéme na obrázku 1. Tá naznačuje, že medzi nimi existujú vzájomné vzťahy, ktoré považujeme za komplementárne. V centre pozornosti a jadrom naznačených procesov je domácnosť, ktorá nielenže znáša všetky výsledné rozhodnutia členov, ale v konečnom dôsledku je nimi ako celok ovplyvnená. Práca v zamestnaní si okrem času, energie a ďalších schopností, ktoré člen domácnosti na ňu vynakladá, vo veľkej väčšine prípadov (okrem home office) vyžaduje aj fyzickú prítomnosť na mieste výkonu práce. Reálne to znamená neprítomnosť v domácnosti. Z tejto úvahy však tiež vyplýva, že aj činnosti v rámci domácnosti musí niekto (člen alebo aj nečlen domácnosti) zabezpečovať. Čím viac času jednotlivec, či ďalší členovia domácnosti venujú zamestnaniu počas dňa, tým viac sa znižuje čas využiteľný v prospech iných často nezastupiteľných činností, ktoré sa v domácnostiach štandardne vykonávajú. Spätná šípka z neplatenj práce do zamestnania zároveň upozorňuje, že realizáciou činností v domácnosti sa logicky znižuje množstvo času počas dňa, ktorý by mohol byť využitý v prospech platenej práce/zamestnania. Z tohto hľadiska je náročné zladit' záujmy/potreby jednotlivých členov domácnosti tak, aby bol uspokojivo zabezpečený chod domácnosti a saturácia ich potrieb. Pravdepodobne najt'azšie je realizovať konvergenciu k rovnováhe v tých domácnostiach, kde majú obidvaja partneri platené zamestnanie (dvoj zárobkové manželstvá resp. partnerstvá) a zároveň sú rodičmi. Ktorý z partnerov bude venovať viac času platenej práci bude vo veľkej miere závisieť od odhadovanej hodnoty alternatívnych nákladov, ako aj od negociačnej pozície medzi nimi. Je možné predpokladať, že partneri sa

vo voľbe medzi výkonom neplatenej a platenej práce budú snažiť dosiahnuť čo najnižšie alternatívne náklady (Jurečka a kol., 2018).

Z nášho pohľadu vnímame platenú prácu/zamestnanie ako aj činnosti v rámci neplatenej práce za plne rovnocenné a komplementárne, pretože problémy a nedostatky v každej z nich komplikujú pôsobenie v zamestnaní, ale aj fungovanie domácností, a preto môžu byť zdrojom napätia, sporov, potenciálnych konfliktov, alebo aj oslabovania stabilizácie v zamestnaní i stabilitu domácnosti.

Obrázok 1 Zjednodušený vzťah medzi platenou, neplatenou prácou a domácnosťou
Zdroj: Vlastné spracovanie, 2020.

2. Materiál a metódy skúmania

Problematike rozhodovania v domácnostiach sa všeobecne, ako aj v rozhodovaní v oblasti domácich prác i v rozhodovaní o zamestnaní sa na Slovensku nevenuje náležitá pozornosť. Pravdepodobne najcitlivejšie je to v oblasti rozhodovania a spravovania domácich financií, čo má viacero negatívnych dôsledkov a nemálo domácnostiam to spôsobuje problémy. Čiastočne sa týmto otázkam venoval výskumný projekt VEGA 1/0905/16 s názvom: „Rozhodovanie slovenských domácností o alokácii času na vykonávanie platenej a neplatenej práce a vplyv stratégií domácností na oblasti hospodárskej praxe“. Podklady pre tento príspevok sme získali riešením uvedeného projektu a postup ich získania bol podriadený tomuto projektu. Keďže rôznorodý fenomén rozhodovania v prostredí domácnosti nie je vzhľadom na limitované možnosti možné analyzovať komplexne, sústredili sme sa na podrobnejšie spoznanie štyroch skupín aktivít, ktoré vykonávajú členovia domácností pri rozhodovaní a tieto aktivity sme sledovali v troch oblastiach – pri platenej práci/zamestnaní, neplatenej práci a voľnom čase.

Prvú skupinu aktivít (A) reprezentuje vnímanie a uvedomenie si potrieb, požiadaviek ako aj cieľa, ktorý sa má rozhodnutím dosiahnuť. Druhú skupinu aktivít (B) reprezentuje získavanie informácií a možností prichádzajúcich do úvahy. Tretiu skupinu aktivít (C) zastupuje zvažovanie a posudzovanie výhod resp. nevýhod. Štvrtú skupinu aktivít (D) predstavuje samotné rozhodnutie – výber toho, čo domácnosť pokladá za najlepšie možné riešenie.

Uvedené činnosti sme sledovali a vyhodnocovali v dvoch oblastiach neplatenj práce. Prvá oblasť boli aktivity spojené s nakupovaním jedál, upratovaním a „drobnými“ denno-dennými prácami, starostlivosťou o deti ako aj o dospelých členov domácnosti. Do druhej oblasti sme zaradili činnosti vyžadujúce si väčší finančný vklad, resp. činnosti pre subjekty náročnejšie – presnejšie rozhodovanie sa o rozsiahlejších investíciách a zabezpečovaní predmetov dlhodobej spotreby. Do tretej oblasti sme zaradili krátko i dlhodobý voľný čas a záverečnú oblasť tvorí platená práca/zamestnanie.

Empirické dáta sme zabezpečili anonymným štandardizovaným dotazníkom, aplikovaným v slovenských domácnostiach na jar 2019. Celková výskumná vzorka pozostávala zo 700 zamestnaných respondentov, ktorí boli súčasťou 517 domácností.

Z teórie rozhodovacieho procesu vyplýva, že uvedené štyri skupiny aktivít sa nemusia pri rozhodovaní uplatňovať všetky a vždy. Hypoteticky sme predpokladali, že sa prejavia rozdiely v rozhodovacom procese v súvislosti s domácimi prácami, s voľným časom i s rozhodovaním sa o zamestnaní.

Pred vyhodnotením boli primárne empirické dáta prekontrolované z hľadiska úplnosti a logickej správnosti. Získaný materiál bol spracovávaný využitím štatistického softvéru SPSS a výsledky prezentujeme v ďalšej časti príspevku.

3. Výsledky a diskusia

Spracované empirické údaje prezentujeme v prehľadnej tabuľke doplnenej komentárom.

Tabuľka 1 Využívanie rozhodovacích aktivít v činnostiach slovenských domácností v %

Rozhodovacie aktivity	A	B	C	D
Oblasti činností	%	%	%	%
Neplatená práca - každodenné činnosti	36,1	32,4	26,7	28,7
Neplatená práca - finančne náročné činnosti	42,3	59,3	68,9	45,1
Voľný čas	34,65	53,6	44,7	45
Platená práca - zamestnanie	37,2	40,5	52,1	53,9

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2020.

Z hľadiska používaných rozhodovacích aktivít z údajov v tabuľke č. 1 vyplývajú nasledujúce úsudky.

Najčastejšie používanou skupinou rozhodovacích aktivít je skupina „C“ – zvažovanie a posudzovanie plusov a mínusov. Pri rozhodovaní ju používa približne polovica oslovených domácností. V poradí druhou najčastejšie používanou skupinou rozhodovacích aktivít je skupina „B“ – získavanie informácií a možností, ktorú využíva v priemere viac ako 46 % domácností. Aj v poradí tretiu skupinu rozhodovacích aktivít „D“ – výber vhodného riešenia - využíva značná časť domácností – presnejšie viac ako 43 %. Relatívne najmenej oslovených domácností, priemerne 37 %, využíva pri rozhodovaní prvú skupinu aktivít „A“ – vnímanie a uvedomovanie si cieľa.

Zistenia naznačujú, že bez ohľadu na to o akej oblasti činností sa v domácnosti rozhoduje je ťažisko rozhodovacích aktivít, obrazne povedané, posunuté do druhej polovice rozhodovacieho procesu, kedy výrazne viac domácností uplatňuje zvažovanie a posudzovanie prínosov a negatív, ktorému ale predchádza získavanie informácií a možností. Zistenia sú signálom, že väčšina slovenských domácností nezačína rozhodovanie podrobnejším vnímaním a uvedomovaním si potrieb a cieľov ako východiska rozhodovania a väčšiu pozornosť venuje aktivitám bližiacim sa k výsledku rozhodovania.

Z hľadiska oblastí, o ktorých sa v domácnostiach rozhoduje z tabuľky č. 1 vyplýva:

- najvyšší podiel slovenských domácností – viac ako $\frac{1}{2}$ – pri rozhodovaní používa všetky skupiny rozhodovacích aktivít pri rozhodovaní o neplatenej práci resp. o tých jej častiach, ktoré sú finančne a časovo náročné,
- druhý najvyšší podiel – priemerne 46 % – domácností angažujúcich sa prakticky vo všetkých štyroch skupinách rozhodovacích aktivít je pri rozhodovaní o záležitostiach týkajúcich sa zamestnania, teda o platenej práci,
- oproti predošlému podielu len minimálne menší podiel domácností – 45 % – ukázalo vyhodnotenie pri rozhodovaní o voľnom čase,
- najmenší podiel domácností využíva jednotlivé rozhodovacie aktivity pri rozhodovaní o neplatenej práci resp. jej každodenných činnostiach.

Uvedené zistenia dovoľujú konštatovať, že podľa podielov angažujúcich sa domácností je „rozhodovaco“ najnáročnejšia oblasť neplatenej práce resp. jej finančne a časovo náročné činnosti. Určite nie ľahkým a jednoduchým je pre slovenské domácnosti aj rozhodovanie o zamestnaní, resp. platenej práci, aj keď ide o charakterovo odlišnú a najmä nie pravidelnú rozhodovaciu aktivitu. S bližiacim sa definitívnym rozhodnutím o platenej práci rastie podiel zamestnaných respondentov angažujúcich sa v jednotlivých rozhodovacích aktivitách. Zatiaľ čo v aktivite A sa angažuje približne $\frac{1}{3}$ respondentov, v aktivite D definitívne rozhodnutie je to už viac ako $\frac{1}{2}$. Vo všeobecnosti podiely zamestnaných respondentov v jednotlivých aktivitách rozhodovania indikujú druhú najnáročnejšiu oblasť činností domácností.

Ani v prípade rozhodovania o zamestnaní však nepredpokladáme, že rozhodovanie je vždy plynulé, má podobu procesu a každý jednotlivец bezprostredne využíva všetky aktivity tak, ako ich charakterizuje ekonomická prax. V praxi nie je ničím prekvapivým ak jednotlivец nastúpi do zamestnania bez akéhokoľvek uvážlivejšieho rozhodovania, ale prijme prvú príležitosť, ktorá sa mu naskytne. Je to pravdepodobne vtedy, ak je zabezpečenie pravidelného príjmu akútne naliehavé. Vo viacerých prípadoch nemusí mať jednotlivец ani možnosť voľby, čo môže súvisieť s jeho preferenciami, a v neposlednom rade aj so snahou zladit' pracovný a súkromný život.

Oblasť voľného času rovnako nestráca pri rozhodovaní v slovenských domácnostiach na význame a v rebríčku náročnosti je na tretej priečke. Aj keď môže ísť na prvý pohľad o neporovnateľné oblasti, v rámci rozhodovania sú všetky vzájomne prepojené. Napríklad rozhodovanie o zamestnaní je ťažko oddeliteľné, ak sa do úvahy neberú aj ostatné činnosti, ktoré je potrebné v domácnosti zabezpečiť. Voľný čas je predovšetkým časťou dňa alebo roka pre zregenerovanie síl a načerpanie energie. Tento je aj je nevyhnutnou súčasťou individuálneho času jednotlivca, ako aj celej domácnosti. Rozhodovanie o voľnom čase má špecifiká, ktoré sa v domácnosti zohľadňujú v závislosti od toho, o aké trávenie voľného

času ide. Z našich výsledkov vyplynulo, že rozhodovanie o dlhodobom voľnom čase je blízke rozhodovaniu o finančne náročnejších aktivitách realizujúcich sa v domácnosti a rozhodovanie o krátkodobom voľnom čase je porovnateľné s rozhodovaním o neplatení práci, ktorá má charakter každodennosti.

Záver

Problematika rozhodovacích procesov v domácnosti nepatrí k témam, ktorej sa venuje zvýšená pozornosť a to aj napriek tomu, že ide o veľmi dôležité prostredie pre človeka ako jednotlivca. Toto prostredie je dôležité tým, že má mnoho zásadných dimenzií – ekonomicko-finančnú, materiálno-technickú, sociálnu, emocionálnu, a v neposlednom rade i organizačno-riadiacu. Našimi prvotnými výsledkami sme zistili existenciu rozdielov v rozhodovaní vo všeobecnosti, ako i v rozhodovaní v jednotlivých nami vybraných oblastiach týkajúcich sa života domácnosti. S ohľadom na to, že domácnosť je prostredie v ktorom jednotlivci využívajú nielen zdroje, rozhodujú o využívaní času, ale dostávajú sa aj do interakcie mimo nej, považujeme za nevyhnutné viac pochopiť, akým spôsobom domácnosti realizujú činnosti pred samotným rozhodnutím vo vnútri domácnosti. Uvedomujeme si, že spoznávať a prinášať nové poznatky v tejto oblasti si vyžaduje systematický a najmä interdisciplinárny prístup, ako aj nachádzanie vhodných metód, ktoré budú nápomocné pri získavaní výsledkov.

V súčasnej situácii poznačenej Covidom-19 je táto problematika aktuálna, o čom svedčia viaceré socioekonomické analýzy na Slovensku a v zahraničí. Pomocou týchto analýz a výskumov sa vedci snažia aspoň čiastočne identifikovať vplyv pandémie na spoločnosť, často aj so zreteľom týkajúcim sa fungovania a organizovania činností v domácnosti. Pandémia Covid-19 prinútila domácnosti udržať rovnováhu medzi prácou a rodinou s relatívne nízkou podporou od štátu. Zatvorené školy, škôlky a zariadenia dennej starostlivosti spôsobili prenášanie zodpovednosti za starostlivosť o deti a dospelých na pleciah rodičov alebo iných rodinných príslušníkov. Rovnováha medzi prácou a domácnosťou je v súčasnosti negatívne poznačená vplyvmi, ktoré pred vznikom pandémie nemali na domácnosti takmer žiadny alebo len veľmi mierny účinok. Veľa sa v súčasnosti diskutuje o tom, ako súčasná situácia môže prehĺbiť rodové nerovnosti predovšetkým v súvislosti s tým, že ženy sú v mnohých prípadoch nútené vykonávať ešte viac neplatení práce, ktorá je vo väčšine krajín sveta, ako aj na Slovensku, čoraz viac zabezpečovaná v domácnosti práve nimi (Ruppanner a kol., 2020).

Celospoločenské pravidlá súvisiace so zmierňovaním šírenia koronavírusu v jednotlivých krajinách majú nepopierateľný vplyv na domácnosti, keďže tieto sa musia veľmi rýchlo prispôbovať či už finančným, kapacitným, energetickým či iným možnostiam tak, aby boli schopné zabezpečiť a zachovať ich chod a saturovať potreby jej členov (Fisher a kol., 2020).

Veríme, že prezentované výsledky nášho prieskumu budú podnetom k tomu, sa väčšia pozornosť začala klásť na fungovanie domácností či home managementu ako celku, keďže v centre záujmu mainstreamových mikroekonomických teórií ako aj alternatívnych prúdov je zväčša len jednotlivec.

Grantová podpora: Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0621/17: Rozhodovanie slovenských domácností o alokácii času na vykonávanie platenej a neplatenej práce a vplyv stratégií domácností na vybrané oblasti hospodárskej praxe.

Zoznam použitej literatúry

- [1] Atkinson, C., & Hall, L. (2009). The role of gender in varying forms of flexible working. [Úloha pohlavia v rôznych formách flexibilnej práce]. *Gender, Work and Organisation*, 16(6), 650–666. doi: 10.1111/j.1468-0432.2009.00456.x.
- [2] Carmichael, F., Hulme, C., Sheppard, S., & Connell, G. (2008). Work-life imbalance: Informal care and paid employment in the UK. [Nerovnováha medzi pracovným a súkromným životom: neformálna starostlivosť a platené zamestnanie vo Veľkej Británii]. *Feminist Economics*, 14(2), 3–35. doi: 10.1080/13545700701881005.
- [3] Creed, P., Prideaux, L., A., & Patton, W. (2005). Antecedents and consequences of career decisional states in adolescence. [Predchodcovia a dôsledky stavov rozhodovania o kariére v dospievaní]. *Journal of Vocational Behavior*, 67(3), 397–412. doi: 10.1016/J.JVB.2004.08.008.
- [4] Dagoon, J., D. a kol. (2001). *Technology and Home Economics II*. [Technológia a ekonómia domácností II.]. Philippines: Rex Bookstore.
- [5] Davis, L., H., Rigaux, P., B. (1974). Perception of Marital Roles in Decision Processes. [Vnímanie manželských rolí v rozhodovacích procesoch]. *Journal of Consumer research*, 1(1), 51-62.
- [6] Drinkwater, S. (2015). Informal caring and labour markets outcomes within England and Wales. [Výsledky neformálnej starostlivosti a trhu práce v Anglicku a vo Walese]. *Regional Studies*, 49(2), 273–286. doi: 10.1080/00343404.2013.766320.
- [7] Fisher, J. a kol. (2020). Community, work, and family in times of Covid-19. [Komunita, práca a rodina v časoch Covid-19]. *Community, Work & Family*, 23(3), 247–252. doi: 10.1080/13668803.2020.1756568.
- [8] Gati, I., Gadassi, R., & Shemesh, N. (2006). The predictive validity of a computer-assisted career decision-making system: A six-year follow-up. [Prediktívna platnosť počítačom podporovaného systému rozhodovania o kariére: Šesťročné sledovanie]. *Journal of Vocational Behavior*, 68(2), 205-219. doi: 10.1016/J.JVB.2005.08.002.
- [9] Gati, L., & Levin, N. (2015). Making Better Career Decisions. [Robenie lepších kariérnych rozhodnutí]. In Hartung, P. J. et al. (eds), *APA handbook of career intervention: Applications*. [Príručka APA o kariérovej intervencii: Aplikácie]. Volume 2. (pp. 193–207). Washington, DC : American Psychological Association.
- [10] Gati, L., & Tal, S. (2008). Decision-making models and career guidance. [Modely rozhodovania a kariérové poradenstvo]. In Athanasou, J. A., Esbroeck, R. V. (eds), *International handbook of career guidance* [Medzinárodná príručka kariérového poradenstva], (pp. 157–185). Dordrecht, NL: Springer.
- [11] Hirschi, A. (2018). The fourth industrial revolution: Issues and implications for career research and practice. [Štvrtá priemyselná revolúcia: Problémy a dôsledky pre kariérny výskum a prax]. *The Career Development Quarterly*. 66(3), 192-194. doi: 10.1002/cdq.12142.

- [12] Hudec, M. (2018). Homo economicus v kontexte spotrebiteľského správania domácností v krajinách Vyšehradskej skupiny. *Ekonomika a spoločnosť*, 18(1), 58-66.
- [13] Jurečka, V. a kol. (2018) *Mikroekonomie*. [Mikroekonómia]. Praha: Grada Publishing, a. s.
- [14] Kaščáková, A., Martinkovičová, M. (2016). *Neplatená práca v slovenských domácnostiach vzhľadom na prognózu demografického vývoja*. Ekonomicko-právne problémy a výzvy trhu práce a ich vplyv na individuálny blahobyť. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum.
- [15] Krieshok, T., S. (1998). An anti-introspectivist view of career decision making. [Antiintrospektivistický pohľad na rozhodovanie o kariére]. *The Career Development Quarterly*, 46(3), 210–229. doi: 10.1002/j.2161-0045.1998.tb00697.x.
- [16] Kulcsár, V., Dobrean, A., & Gati, I. (2020). Challenges and difficulties in career decision making: Their causes, and their effects on the process and the decision. [Výzvy a ťažkosti pri rozhodovaní o kariére: ich príčiny a ich účinky na proces a rozhodovanie]. *Journal of Vocational Behavior*, 116(Part A). doi: 10.1016/j.jvb.2019.103346.
- [17] Martinez-Granado, M. (2003). Testing labour supply and hours constraints. [Testovanie ponuky pracovnej sily a obmedzenia hodín]. *Labour Economics*, 12(3), 321-343. doi: 10.1016/j.labeco.2003.11.007.
- [18] Mohanti, S., R. (2016). *Introduction to Home management*. [Úvod do manažmentu domácností]. Hamburg: Anchor Academic Publishing.
- [19] Považanová, M., Vallušová, A., Kaščáková, A. (2015). Assigning Monetary Values to Unpaid Work in Slovakia. [Priradenie peňažných hodnôt neplatenej práci na Slovensku]. *Procedia Economics and Finance*, 30, 671-679. doi: 10.1016/S2212-5671(15)01288-5.
- [20] Ruppanner, L., Churchill, B., & Scarborough, W. (2020). Why Coronavirus may Forever Change the Way We Care Within Families. Conversation. [Prečo môže koronavírus navždy zmeniť spôsob našej starostlivosti v rodinách. Konverzácia]. Dostupné na Stockholm University: <https://theconversation.com/why-coronavirus-may-forever-change-theway-we-care-within-families-134527>.
- [21] Sabates, R., Gutman, L., & Schoon, I. (2017). Is there a wage penalty associated with a degree of indecision in career aspirations? [Existuje mzdový postih spojený s mierou nerozhodnosti v kariérnych aspiráciách?]. *Longitudinal and Life Course Studies*, 8(3), 290-301. doi: 10.14301/llcs.v8i3.470.
- [22] Savickas, M., L. (2012). Life design: A paradigm for career intervention in the 21st century. [Životný dizajn: Paradigma pre kariérne intervencie v 21. storočí]. *Journal of Counseling & Development*, 90(1), 13–19. doi: 10.1111/j.1556-6676.2012.00002.x.
- [23] Varghese, M., Ogale, N., Srinivasan, K. (2005). *Home Management*. [Manažment domácnosti]. New Delhi: New Age. International.

Adresa autorov: Ing. Ján Kollár, PhD., PhDr. Marián Kika, PhD., Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, email: jan.kollar@umb.sk, marian.kika@umb.sk